

РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Чорна Вікторія

У суспільстві, з огляду на його постійний та динамічний розвиток, відбуваються різноманітні соціальні процеси, що мають як позитивний, так і негативний характер. Одним із негативних проявів є девіантна поведінка. Девіантна поведінка характеризується рядом специфічних особливостей, що відрізняють її від інших видів поведінки: стійкість і повторюваність – девіація не є разовим явищем, а проявляється систематично; виникає у психічно здорових людей – свідчить про те, що вона існує в межах медичної норми; завдає шкоди – як самому індивіду, так і його соціальному оточенню; відповідає загальній спрямованості особистості – узгоджується з її цінностями, переконаннями та внутрішніми мотивами; призводить до соціальної дезадаптації – створює труднощі у взаємодії людини із суспільством [1, с. 8].

Метою дослідження є особливості прояву девіантної поведінки дітей в закладах освіти.

Причинами девіантної поведінки можуть бути різноманітні фактори, зокрема: страхи та комплекси, агресія, негативне сприйняття навколишнього світу, роздратування, а також психічні відхилення, з якими особистість не здатна впоратись самотійно. Ці емоційні та психологічні стани можуть значно впливати на прийняття рішень та поведінку, що веде до порушення соціальних норм [2, с. 135].

Девіантна поведінка дітей у закладах освіти є важливою соціально-психологічною проблемою, яка потребує комплексного дослідження. На підставі вивчення теоретичних аспектів девіантної поведінки дітей, причин її формування, та ролі в цьому процесі закладів освіти, проведено емпіричне дослідження. Метою емпіричного дослідження є вивчення особливостей прояву девіантної поведінки у дітей в закладах освіти, зокрема виявлення причин її виникнення, факторів, що сприяють розвитку девіантних моделей поведінки, а також роль навчальних

закладів у корекції та профілактиці такої поведінки.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Комунального закладу «Вінницький ліцей № 23». Загальна кількість учасників становила 60 дітей, віковий діапазон – 9-10 років. У межах дослідження було використано такі методики: методика діагностики показників та форм агресії Басса-Дарки, методика самооцінки емоційних станів Г. Айзенка, шкала тривожності (Дж. Тейлор) та анкетування.

У результаті проведеного дослідження за *методикою Басса-Дарки* було встановлено, що найбільш поширеною формою агресивної поведінки є аутоагресія (почуття провини) – її виявлено у 20 дітей, що становить 33% від загальної кількості опитаних. Негативізм проявляється у 15 осіб (25%), а підозрілість спостерігається у 8 дітей (14%). Фізичну агресію демонструють 6 респондентів (10%), а непрямую агресію, роздратування та вербальну агресію – по 4 дитини в кожному випадку, що становить 6%. Важливим є те, що жодна дитина не проявила образливості як форми агресії. Це може свідчити про те, що учасники дослідження переважно не мають звички тривалого зберігання негативних емоцій або не схильні до пасивно-агресивної поведінки у відповідь на образ. Також це може бути наслідком соціального оточення, де прояви образливості не підкріплюються або не заохочуються.

Аналіз результатів методики самооцінки емоційних станів за Г. Айзенком дав змогу оцінити як окремі неадаптивні стани (такі як тривога, фрустрація, агресія), так і особистісні характеристики, що впливають на поведінку. За результатами діагностики тривожності серед 60 дітей було встановлено, що 20% учасників (12 осіб) мають низький рівень тривожності. Половина учасників (30 осіб) продемонструвала середній рівень тривожності, що вказує на змінність вираженості тривожності залежно від зовнішніх та внутрішніх чинників. 30% учнів (18 осіб) показали високий рівень тривожності, для яких характерні замкнутість, схильність до самозвинувачень і неадекватна оцінка оточуючих.

Аналізуючи результати за *методикою Дж. Тейлора*, можна виділити три

шкали, кожна з яких оцінює окремі аспекти тривожності. Перша шкала зосереджена на факторі навчального закладу, друга – на взаємодії з учителем, що допомагає визначити рівень «шкільної тривожності», а третя шкала оцінює «самооцінку тривожності» через актуалізацію уявлень про себе.

Перша шкала дозволяє зафіксувати норму, яка становить 15 балів. Серед 60 учнів 56% мають «корисну» для навчання тривожність. У 36% учнів спостерігається трохи завищений рівень тривожності, що може бути пов'язано з конфліктними взаєминами в процесі спілкування та навчання в шкільному середовищі, що, в свою чергу, знижує рівень їх досягнень. 4% учнів мають дуже високий рівень тривожності, що може вказувати про серйозні проблеми з адаптацією до навчального середовища. Інші 4% учнів мають високий рівень тривожності.

За другою шкалою 20% учнів мають нормативний рівень «шкільної тривожності», що вказує на здорову взаємодію з учителем. 40% мають трохи підвищений рівень тривожності, що свідчить про напруженість у відносинах або труднощі в навчанні. Ще 40% мають високий рівень тривожності, що може негативно впливати на їх навчальні досягнення.

За результатами третьої шкали, 30% учнів мають нормальний рівень тривожності щодо самооцінки, що свідчить про задоволення результатами своєї роботи. 50% учнів демонструють трохи підвищений рівень тривожності, що може вказувати на сумніви в собі та стрес щодо досягнень. 20% учнів мають високий рівень тривожності, що може свідчити про проблеми з самооцінкою і відсутність впевненості у своїх можливостях.

Результати проведеного соціального опитування показали, що хоча 87% учнів вважають правила у школі важливими для безпеки та порядку, у деяких класах все ж зустрічаються прояви девіантної поведінки, такі як ображення, бійки та псування майна. Це свідчить про те, що не всі учні усвідомлюють важливість дотримання норм, хоча більшість з них не є учасниками таких ситуацій. Більшість учнів (приблизно 80-

90%) розглядають порушення правил як негативне явище, що потребує виправлення, і вважають, що дорослі можуть допомогти вирішити конфлікти. Однак деякі учні (приблизно 15-20%) все ж обирають уникати втручання дорослих або вирішувати проблеми самостійно. Це може бути пов'язано з прагненням до незалежності або недовірою до ефективності дорослих у вирішенні конфліктів.

Отже, дослідження психоемоційного стану та особистісних характеристик учнів виявило, що значна частина дітей демонструє середній і підвищений рівень тривожності. Це може негативно позначатися на їхній адаптації до шкільного середовища, взаємодії з однолітками та вчителями, а також на успішності засвоєння навчального матеріалу. Підвищений рівень тривожності є одним із ключових чинників, який може сприяти формуванню девіантної поведінки. Діти, які мають високий рівень тривожності, частіше стикаються з труднощами у контролі емоцій, що нерідко проявляється в агресивних або емоційно нестабільних реакціях, провокуючи конфлікти та порушення дисципліни. Ці результати підкреслюють необхідність приділяти особливу увагу емоційному стану учнів. Нестабільність емоцій, низька самооцінка та підвищена тривожність можуть стати факторами ризику для розвитку девіантної поведінки. Щоб запобігти таким проявам, важливо створювати сприятливі умови для формування емоційної стійкості, саморегуляції та здорової самооцінки. Це допоможе не лише знизити ризик девіацій, але й покращити загальний психологічний клімат у шкільному колективі.

Список використаних джерел

1. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
2. Нікуліна В. Р., Шимко І. М. Девіантна поведінка в підлітковому віці. *Актуальні питання соціально-педагогічної та початкової освіти: збірник наукових і науково-методичних праць* / Редкол. І. М. Шимко, І. О. Талаш. Вип. 5. Кривий Ріг: КДПУ, 2019. С. 134-138.